

УДК 82-145:22:801.631.5(477)

Чередник Л. А.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства,
культури та документознавства
Полтавського національного
технічного університету
імені Юрія Кондратюка

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДУХОВНОЇ СФЕРИ У ЛІРИЦІ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

У статті подано спробу проаналізувати роль біблійних мотивів у творчій спадщині відомого українського лірика Ірини Жиленко. Християнські образи, ремінісценції, мотиви, переосмислені письменницею, розкривають особливості художнього світу поетеси.

Ключові слова: біблійні мотиви, лірика, ремінісценція, лірична героїня, морально-етичні цінності.

В статье представлена попытка анализа роли библейских мотивов в творческом наследии известного украинского лирика Ирины Жиленко. Христианские образы, реминисценции, мотивы, переосмысленные писательницей, раскрывают особенности художественного мира поэтессы.

Ключевые слова: библейские мотивы, лирика, реминисценция, лирическая героиня, морально-этические ценности.

The article presents an attempt to analyze the role of the biblical motifs in the poems by the famous Ukrainian lyric poet Iryna Zhylenko. It is demonstrated that Biblical imagery, reminiscences, and motifs as reconsidered by the writer reveal the peculiarities of her poetic world.

Key words: Biblical motifs, lyric poetry, reminiscence, lyrical hero, moral and ethical values.

Зірка української поетеси Ірини Володимирівни Жиленко засяяла на літературному небосхилі в бурхливій 60-й роки ХХ століття. Це був період «відлиги», появи цілої плеяди діячів культури і мистецтва, які створили моральну опозицію радянському тоталітаризму й увійшли в літературу під назвою «шістдесятників». І. Жиленко належала до так званої «другої хвилі», молодшої генерації письменників, серед яких слід назвати Л. Пшеничну,

Н. Світличну, Л. Скирду, Є. Гуцала, В. Дрозда, Г. Тютюнника, Є. Сверстюка і багатьох інших.

Як відомо, творчу спадщину І. Жиленко досліджували такі відомі літературознавці, як М. Жулинський, А. Макаров, М. Коцюбинська, Д. Кишинівський, М. Штолько та багато інших. Але, на нашу думку, доробок письменниці до цього часу ще не поціновано належно. Можливо, вплинув той факт, що поетеса, на думку багатьох критиків, «залишилася явищем не дисидентського, а суто літературного шістдесятництва» [Галицька 2006: 9]. Дослідники вказували на аполітизм її поезії, оскільки у ній переважали теми природи, казкового світу дитинства, повсякденності людського буття. Цю особливість стилю І. Жиленко підкреслював і дослідник М. Штолько: *«Поетесу цікавили перш за все проблеми моральні, загальнолюдські, понадчасові, питання родинних стосунків»* [Галицька 2006: 12].

Але, мабуть, ніхто не зможе заперечити, що ці теми є менш важливими у нашому житті. Поезія І. Жиленко є світлою, яскравою, барвистою, щирою, сповненою тонкого ліризму, суголосною музиці душі і серця читачів різного віку. У зв'язку з цим доречно згадати вислів М. Жулинського: *«Поетичний світ Ірини Жиленко твориться за принципом інакшості, іншості, несхожості зі світом реальним... Це поезія відвертого, сповідально-чистого, як молитва, співчуття й болю, добра і ласки, надії, а головне – свята на цьому земному карнавалі життя; це пошуки духовної опори передусім у собі серед жорстокого і холодного велелюддя; це зазивання вистояти серед щоденної клопітливої неприглядності, підтримати віру в добро і надію високим злетом уяви, фантазії, підняти людину над гіркотою переживання життя і смерті»* [Жулинський 2006:9].

Метою нашої статті є спроба окреслити контури духовності лірики І. Жиленко, проаналізувати релігійні мотиви у її віршах і з'ясувати їхній вплив на особливості авторського світовідчуття.

М. Коцюбинська в одній зі статей так написала про І. Жиленко: *«У поетеси свій чітко окреслений стабільний мікрокосм. Його осердя – рідний*

дім, своя кімната – як фортеця, без якої не вижити в цьому розбурханому недоброму світі» [Коцюбинська 2009:243]. Зрозуміти цей мікрокосм і допоможуть морально-етичні проблеми, що посідають чільне місце у творах поетеси. Для утвердження моральних істин письменниця часто апелює до Біблії – найвищого мірила вічних цінностей.

Перші паростки власної глибокої духовності вона отримала ще в дитинстві від своєї бабусі і незаплямованими пронесла через усе життя. У своїй ліриці І. Жиленко використовує релігійні образи і мотиви, імена біблійних і міфологічних персонажів, конфесійну лексику, назви релігійних атрибутів. Усе це допомагає авторці філософськи осмислити людське буття.

Так, у поезії «Любов», І. Жиленко розмірковує над вічною таїною життя, яке освячене божественною любов'ю. На її думку, саме любов є тією величезною силою, що рухає життєвий цикл:

*Любов. Була я пташкою – і ти мене спіймав,
І небо взяв у придане за мною.
Я стала квіткою – і ти мене зірвав.
Та й досі пахне дім у нас весною.
Я стала яблуком.
Зостався по літах лиш смак медовий на твоїх вустах.
А я тепер у срібному вінці.
Тепер я свічка у твоїй руці [Жиленко 1999: 34].*

Ліричну героїню хвилюють питання життя і смерті, загадковості буття і те, яка сила сприяє його незмінному кругообігові. І відповідь з'являється сама собою, злітаючи з уст мудрого Бога. І лунає не як моралізаторське повчання, а з усмішкою, що заспокоює душу, наповнюючи її благодаттю, вселяючи надію:

*Ким я була? І ким я буду, Боже?
Господь мені всміхнеться:
«Не жалій і не тривожся. Буде все, як треба.
Пташина знов повернеться у небо.
А квітка знов цвістиме на землі.*

*І в яблука є ціль, і місце є,
А свічка зійде в Царствіє моє...». –
А що ж із ним залишиться,
Господь, в тих чорних днях, у світі зловорожім? –
Твоя любов, дитя, твоя любов... І милість Божя [Жиленко 1999: 34]*

Характерною рисою лірики І. В. Жиленко є іноді досить неочікувана інтерпретація традиційних біблійних образів. Наприклад, у вірші «Осінь. Копання картоплі» зображується звичайне заняття: збирання щедрого урожаю картоплі:

*Копали картоплю. І відра хмеліли од дзвону.
Варили із кропом борщі, золоті і червоні.
Палили городи. І вчора, і завтра, й сьогодні...[Жиленко 1999: 43]*

Але тонка і вразлива душа ліричного героя уміє побачити у буденному незвичайну красу природи, створену Богом:

*З усім були згодні. Із кожним творінням господнім;
Наш пес був прекрасний. І півень прекрасний. І віл.
Густим контрабасом співав над цикорієм джміль.
І добрі дерева стояли на добрій землі.
Світились джерела. І в небі цвіли журавлі.
Все правда під небом на щедрій, на рідній землі [Жиленко 1999: 43].*

І себе він відчуває блудним сином, що з радістю повертається у лоно природи. Так біблійний мотив допомагає досягнути герою розуміння таких важливих понять як «рідна домівка», «рідний край», без яких неможливо почуватися щасливим на цій землі.

У деяких поезіях авторки з'являється язичницьке начало, овіяне загадковою красою. Так, у вірші «Купальське», дія якого відбувається у фантастичну купальську ніч, язичницькі мотиви виникають у змалюванні головної героїні:

*Одягаю вечір на чоло
Голубим гранчастим лазуритом,*

І сміюсь, і легко йду селом

В матіолове, пахуче жито [Жиленко 1999: 48].

Магія купальської ночі, як відомо, пов'язана з пошуками квітки папороті, що має принести щастя. Лірична героїня теж прагне віднайти своє щастя, свою любов, яка десь блукає світами:

*Де ж воно, моє вікно,
і ти,
Скарбе мій, захований од світу?
Я шукаю...
І буйнує хміль
Запахом купальської півночі.
І зірок блискуча заметіль,
І моя засмучена
жіночість...* [Жиленко 1999: 48].

Характерно, що язичницькі мотиви у вірші не є поганськими, вони сприяють поетичному сприйняттю світу, допомагають героїні відчувати себе часткою живої природи і великого Космосу.

Цікавою є поезія «Сину», побудована у формі повчання синові, в якому відчуються прямі ремінісценції зі Святого Письма:

*Не убий, не скривдь, не зрадь, не вкрадь,
поділись, життя віддай за друга.
І не слухай, любий мій, не слухай,
що скавчить в ногах щуряча рать* [Жиленко 1999: 342].

Найвищі духовні цінності мають закладатися ще у дитинстві і залежить це від батьків.

І. Жиленко надзвичайно тонко відчуває довкілля, уміє радіти життю, але й гостро переживає горе. Зберігати гармонію з кожним роком стає усе складніше, і біль світу лунко відгукується у її душі. Наприклад, у вірші «День гніву», присвяченому Чорнобильській трагедії, читаємо:

Сіється дощик. На цвіт і на плід.

Дощ по якому – ні цвіту, ні плоду.

Доброї ночі! На тисячу літ.

Сонце заходить. Восстаннє заходить [Жиленко 1990: 135].

І тоді виривається розпачливий крик, з'являються нотки смутку й зневіри:

Все було гарним у нашому світі,

Все було марним. І марним був Бог [Жиленко 1990: 135].

Часом лунає у віршах прохання до Бога змилюватися і відвести горе від людей. Прикладом цього може слугувати поезія «По роботі»:

О змилуйся (хто над нами ?),

усяку біду одведи! [Жиленко 1999:343]

У цих поетичних рядках відчуваються ремінісценції з біблійного Моління про чашу – молитві Ісуса Христа у Гетсиманському саду після Тайної Вечері, в якій він просив Свого Небесного Отця відвести від нього страждання земні.

У пізній ліриці І. Жиленко часто лунають апокаліптичні мотиви. Це пов'язано з особистим життям поетеси: смертю коханого чоловіка, письменника В. Дрозда. Світло назавжди померкло для неї, а з-під пера з'являються сумні рядки. Наприклад, поезія «Вогнем вечірнім з висоти...»:

Тепер ніхто не захистить.

І крові Божій литись, литись...

І сонцю боляче світить,

Як серцю битись [Жиленко 2010: 26].

Виникають навіть, на перший погляд, богоборчі мотиви:

Я Господу і досі не простила

Свої втрати неvigойний біль.

Та, слава Богу, осінь відпустила

Усе, що тамувала у собі [Жиленко 2010:30].

Але це не атеїстичні настрої, а скоріше прояви невимовного болю. Та у житті поетеси завжди залишається її величність Поезія, що робить світ прекрасним: «*На світі існує тільки Поезія, і нічого, крім Поезії. І землю нашу Господь сотворив задля поезії, як виноград – задля вина. Все інше – тлін і*

зникання...» [Коцюбинська 2009: 487]. Саме поезія до останку була тією всевладною силою, що допомагала авторці витримати душевний біль, творити і вірити у вічність життя. Такі мотиви з'являються у вірші «Вікно у сад II» з останньої збірки І. Жиленко «Світло вечірнє»:

*Колись промовить Бог: «Вікно
у сад...» –
запломеніють синню небеса.
І білий сад зійде на землю знов.
І в білий сад розкриється вікно...
Щовіку сад мій буде воскресать
З веління трьох вічноквітучих слів.
І кожна вічність буду я писать
Про світле щастя жити на землі [Жиленко 2010: 94].*

Отже, звернення до Біблії для Ірини Жиленко не є миттєвим поривом, а духовним опертям, що допомагає жити у складному світі. Біблійні образи стали невід'ємним елементом художнього світу поетеси. Рецепція традиційних архетипів є своєрідним культурним кодом до розуміння глибокого внутрішнього світу ліричних героїнь мисткині.

БІБЛІОГРАФІЯ

Галицька 2006 – Галицька Р. Р. Структурно-мистецький синкретизм лірики поеток-емігранток: монографічне дослідження / Р. Р. Галицька – Тернопіль : Рада, 2006. – 85 с.

Жиленко 1990 – Жиленко І. Чайна церемонія / І. Жиленко – К. : Радянський письменник, 1990. – 159 с.

Жиленко 1999 – Жиленко І.В. Євангеліє від ластівки : Вибране з десяти книг; ред. рада : В. Шевчук та ін. ; упоряд., всуп. ст. та бібліограф. А. М. Макарова / І.В. Жиленко – Харків: Фоліо, 1999. – 544 с.

Жиленко 2010 – Жиленко І. Світло вечірнє: поезії / І. Жиленко – К. : Пульсари, 2010. – 96 с.

Жулинський 2006 – Жулинський М. Та, що молиться Богові віршами // Жиленко І. Євангеліє від ластівки: вибр. твори. – 2-е вид. / М.Жулинський – К. : Пульсари, 2006. – С. 4 – 30.

Коцюбинська 2009 – Коцюбинська М. Х. Листи і люди: роздуми про епістолярну творчість / Михайлина Коцюбинська – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 584 с.